

თამარ ხატიაშვილი

საქართველოს თავდაცვის სამინისტრო, თბილისი

tamar.xatiashvili@yahoo.com

საკვანძო სიტყვები: ლექსიკონი, თემატური, წყალი, ტერმინი, შესატყვისი.

წყალთან დაკავშირებული ლექსიკის ქართულ-ინგლისური
შესაბამისობის საკითხები
(მასალები ვრცელი ქართულ-ინგლისური თემატური
ლექსიკონისათვის)

ადამიანის სიცოცხლესა და არსებობას განაპირობებს წყალი, შესაბამისად, წყალთან დაკავშირებული ლექსიკა მოიცავს არა მარტო სამეცნიერო, არამედ გამოყენებით და საყოფაცხოვრებო სფეროებს, აქედან გამომდინარე, უდავოა, რომ ამ სიტყვა-ცნებების სამომხმარებლო არეალი ფართოა.

წინამდებარე სტატიაში აღწერილი და შესწავლილია *წყალთან დაკავშირებულ სიტყვათა ლექსიკონი*, რომელიც შედგენილია ლელა გიგლემიანის მიერ.

ჩვენი მიზანია „წყალთან დაკავშირებული ქართულ-ინგლისური სიტყვა-ცნებების ლექსიკონის“ შედგენა „წყალთან დაკავშირებულ სიტყვათა ლექსიკონის“ ბაზაზე, შესაბამისად, განვიხილავთ აღნიშნული სალექსიკონო ერთეულების სათანადო ინგლისური შესატყვისების დაძებნის მცდელობებს ამავე სიტყვა-ცნებების ანალიზისა და კლასიფიცირების საფუძველზე.

„ქართულ-ინგლისური წყლის სიტყვა-ცნებების ლექსიკონის“ შექმნა ხელს შეუწყობს არა მხოლოდ ინგლისური და ქართული სათანადო სიტყვა-ცნებების დაძებნასა თუ გამოყენებას სამეცნიერო, საკომუნიკაციო თუ მხატვრული კუთხით, არამედ ჰიდროლოგიური ტერმინოლოგიის სტანდარტიზაციას, ქართული სალექსიკონო ფონდის სრულყოფა-გამრავალფეროვნებას, ქართული დიალექტური ფორმების შენარჩუნებასა და, საბოლოოდ, ახალი ცნება-ტერმინებისთვის საბაზისო ფონდის შექმნას, რადგან წყალთან დაკავშირებული ლექსიკა შევა „ვრცელ ქართულ-ინგლისურ თემატურ ლექსიკონში“, რომელიც

მზადდება თსუ ინგლისური ფილოლოგიის მიმართულებისა და არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის თარგმნითი ლექსიკონებისა და სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილების თანამშრომლობით.

წყალთან დაკავშირებული სიტყვა-ცნებების ქართულ-ინგლისური ლექსიკონის სამუშაო ვერსიის მომზადება არის ჩვენი პირველი ცდა, აქედან გამომდინარე, მითითებული პრობლემები აღმოიფხვრება აღნიშნული ლექსიკონის საბოლოო ვარიანტში.

წყალთან დაკავშირებული სიტყვა-ცნებების ქართულ-ინგლისური ლექსიკონის მომზადების პროცესში გამოიკვეთა როგორც ქართული, ისე ინგლისური სალექსიკონო ერთეულების სემანტიკური ველის შესწავლის საკითხი. ეს მნიშვნელოვანია ცნებების დაზუსტებისთვის, რადგან სიტყვა-სტატიების უმეტესი ნაწილი დიალექტური ფორმებია. ცალსახაა, რომ სიტყვა-ცნებების დაზუსტება მოითხოვს ჰიდროლექსიკის შესწავლასაც.

ამასთან, მნიშვნელოვანია საკვლევი ლექსიკონის სათანადო ციფრული ფორმატით მომზადებაც, რადგან თანამედროვე ციფრული ეპოქა და ტექნიკური მხარდაჭერის პროგრამები თუ ტერმინთბანკების საერთაშორისო სტანდარტების დაცვა ლექსიკონის შედგენა-შემუშავების საქმეში განაპირობებს სწორი დარგობრივი თუ სამეცნიერო ტერმინოლოგიის დადგენასა და სათანადო ლექსიკის აღწერას. ამას კი დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მეცნიერების, განათლებისა და ტექნოლოგიის განვითარებისათვის. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია როგორც დარგობრივი ორენოვანი ლექსიკონის შედგენა თანამედროვე სტანდარტიზაციის მეთოდოლოგიის გამოყენებით, ისე *ვრცელი ქართულ-ინგლისური თემატური ლექსიკონის* სრულყოფა წყალთან დაკავშირებული მრავალფეროვანი ლექსიკით, რაც საბოლოოდ ხელს შეუწყობს ქართული ენის მდიდარი ლექსიკის შესწავლასა და ინგლისური შესატყვისების დადგენას.

სიტყვა-ცნებების დაზუსტებისა და შედარების მიზნით მათი განმარტებები დავებნეთ ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში; ცნებების მნიშვნელობების დასაზუსტებლად გამოვიყენეთ ქართულ-რუსული და რუსულ-ქართული ლექსიკონები; Oxford Learner's Dictionaries, ვიწრო დარგობრივი მნიშვნელობების დამებნისთვის – Macmillan Dictionary და Macmillan thesaurus, Multitran Dictionary. ქართული სიტყვა-ცნებების სათანადო ინგლისური ეკვივალენტების დადგენის მიზნით შევისწავლეთ წყლის ინგლისურენოვანი ტერმინე-

ბის განმარტებითი ლექსიკონი Dictionary of Water Terms და კოლორადოს უნივერსიტეტის წყლის ტერმინოლოგიის ლექსიკონი Glossary of water terminology by R Waskom and M. Neibauer.

ჩამოთვლილი ლექსიკონები ხელმისაწვდომია ინტერნეტბაზაში, რაც ამარტივებს კვლევა-ძიების პროცესს და ადასტურებს თანამედროვე ციფრული ლექსიკონების მომზადება-განთავსებისა და არსებული ლექსიკონების გაციფრულების უპირობო მნიშვნელობას. ამას ემსახურება თსუ ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ტერმინთბანკი, რომელიც მოგვცემს დარგობრივი, ამ შემთხვევაში კი წყალთან დაკავშირებული ლექსიკონის სრულყოფილი მოძიების შესაძლებლობას.

წყალი უნიკალური და უპირველესი სასიცოცხლო მნიშვნელობის ბუნებრივი რესურსია. წყლის რესურსების გამოყენება და შენარჩუნება ძალიან მნიშვნელოვანია როგორც ადამიანისთვის, ისე ქვეყნისა და, ზოგადად, ეკოლოგიისთვის. დღესდღეობით ზედაპირული და მიწისქვეშა წყლის რესურსების მახასიათებლები (თვისებები) იცვლება ანთროპოგენური და ბუნებრივი პროცესებიდან გამომდინარე, შესაბამისად, იცვლება დარგობრივი სიტყვა-ტერმინებიც. მიმდინარე ჰიდროლოგიური კვლევები საჭიროებს თანამედროვე მიდგომებს, რაც, სხვა ფაქტორებთან ერთად, მოიცავს სათანადო ელექტრონული თუ ციფრული დარგობრივი თარგმნითი ლექსიკონების შექმნასაც და მათ გამოყენებასაც. დარგის სპეციალისტებისთვის დარგობრივი ლექსიკა მნიშვნელოვანია არა მარტო სამეცნიერო კუთხით, არამედ დარგის სპეციალისტების ურთიერთთანამშრომლობისთვისაც (თსუ გეოგრაფიის ინსტიტუტის 2020 წელს გაწეული სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის ანგარიში).

მიმდინარე გლობალური ცვლილებებისა და ტექნოლოგიების განვითარების თანადროულად თვალნათლივ ჩანს თანამედროვე ქართული სიტყვა-ტერმინების შემოტანა-დამკვიდრების აუცილებლობა, რადგან „თითქმის არ არსებობს დღეისათვის დარგი და სფერო, რომელსაც პროფესიული, დარგობრივი ენის რეფორმის მწვავე აუცილებლობა არ ჰქონდეს, რომელსაც ახალი დარგობრივი ტერმინოლოგიური ლექსიკონი არ სჭირდებოდეს“ (არაბული 2016: 7-8).

ლექსიკონების შედგენას თან სდევს სიტყვა-ცნებების დამუშავება ლინგვისტიკურ-მეთოდოლოგიური მიდგომებით, სიტყვა-სტატიების შედგენის გზების ძიება, დიალექტური ფორმების შესწავლა, ქართულ-ინგლისური შესატყვისების დადგენის სირთულეები ერთი ენიდან სამიზნე ენაზე გადმოტანის პროცესში იჩენს თავს. შესაბამისად,

მნიშვნელოვანია თარგმნითი მუშაობის თავისებურებების გათვალისწინება და ლინგვისტიკური თუ სემანტიკური ასპექტების განსაზღვრის აუცილებლობა, რისთვისაც „განსაკუთრებული როლი ენიჭება სპეციალური... პროგრამების დაგეგმვასა და განხორციელებას. სახელმწიფო ენის განვითარება, მისი ტექნოლოგიური უზრუნველყოფა, ნორმალიზაცია და სტანდარტიზაცია არის გამოსავალი სახელმწიფო ენის გადარჩენის საქმეში (არაბული 2016: 8).

სათანადო შესატყვისის მოძიებასა და მის ნორმირებულ სალექსიკონო ერთეულად გამოყენებას აფერხებს უცხო ენებიდან შემოჭრილი ლექსიკა, ამდენად, „დღეს ... გვჭირდება ქართული სამეცნიერო ენის დახვეწა, გამართვა, განვითარება. ამისთვის კი ქართული ტერმინოლოგიური სკოლების მიერ უკვე დასახული გზებიდან გადახვევა ... საჭირო არ არის. ძველ მემკვიდრეობითობაზე აგებული სიახლე – ეს არის ქართული ტერმინთშემოქმედების დღევანდელი გზაც“ (ქაროსანიძე 2014: 183) და ვრცელი ქართულ-ინგლისური თემატური ლექსიკონის შექმნის საფუძველიც. აღნიშნული ლექსიკონი ქართული ენის სრულ აღწერასთან ერთად საშუალებას მოგვცემს, თვალი ვადევნოთ სიტყვების განვითარებას და თავი მოვუყაროთ მათს ძველ და ახლანდელ ფორმებს დიდ სალექსიკონო ბაზაში.

დარგობრივი ლექსიკის შემოღება დარგობრივი ლექსიკონების, მათ შორის, ორენოვანი და სამენოვანი ლექსიკონების შექმნის განმაპირობებელია. „ნებისმიერი ორენოვანი ლექსიკონის მიზანია არა მხოლოდ სიტყვისა თუ ფრაზის სწორად თარგმნა, არამედ ენის (ამ შემთხვევაში ქართულის) ტერმინოლოგიის ნორმალიზაცია. გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ ინგლისური და ქართული სრულიად განსხვავებული სტრუქტურის მქონე ენებია და ისიც, რომ სანამ ქართულამდე მოაღწევდა, ამ ტერმინებმა სხვა შუალედური ენებიც გამოიარეს. ლექსიკოგრაფი აუცილებლად უნდა შეეცადოს, დაასახელოს ის ფორმა, რომელსაც ის მიიჩნევს მართებულად“ (გაბესკირია 2020: 79).

როგორც ვხედავთ, ორენოვანი ლექსიკონის შექმნის პროცესი ქართული ტერმინების სტანდარტიზაციისა და უნიფიკაციის აუცილებლობასთან ერთად, გამოკვეთს როგორც თანამედროვე ქართული დარგობრივი ლექსიკის დადგენის საკითხს, ისე სიტყვა-ცნებათა ორაზროვნებისა და მრავალფეროვნების თავიდან აცილების საჭიროებას, რაც ნათლად გამოჩნდა წყალთან დაკავშირებული ქართული სი-

ტყვა-ცნებების ინგლისური შესატყვისების მოძიების მოკვლევის პროცესშიც.

სიტყვა *წყალი* უძველესი ლექსიკური ფონდის განუყოფელი ერთეულია. წყალი ფართოდ გამოიყენება საყოფაცხოვრებო, სამეცნიერო თუ დარგობრივ სფეროებში. წყალთან დაკავშირებული სიტყვა-ტერმინები კი ქმნის ჰიდროლექსიკას. წყლის შემსწავლელი მეცნიერება ჰიდროლოგია მოიცავს ჰიდროსფეროს, რომელიც სწავლობს წყლის დედამიწის გეოგრაფიულ გარემოსთან მიმართებას, შედგება ქვედარგებისგან და მოიცავს: ზედაპირულ წყლებს, ოკეანეებსა და ზღვებს, მდინარეებს, ტბებს, წყლის მასებს (დინებები, ტალღები, ინფილტრაცია), წყლის კალაპოტებს (სანაპიროების ფორმირება და ფსკერი, არხები, სრუტეები, ეროზია, ტრანსპორტირება), ნალექებს: წვიმა, თოვლი და ა.შ. სასმელ, სარწყავ, მიწისქვეშა და მინერალურ წყლებს. ამავე დროს სწავლობს წყლის გამოყენებასა და მოხმარებას. ამ დარგში გამოყენებულ ცნებათა სახელდება ხდება როგორც ჰიდროლოგიური ტერმინოლოგიისათვის შექმნილი სამეცნიერო ტერმინებით, ისე სალიტერატურო და დიალექტური ლექსიკური ერთეულებით, რომლებიც ერთიანად ქმნის პრაქტიკული დანიშნულების *საერთო მოხმარების სიტყვა-ტერმინებს*. სწორედ წყალთან დაკავშირებული *საერთო მოხმარების* სიტყვა-ცნებებია წარმოდგენილი *წყალთან დაკავშირებულ სიტყვათა ლექსიკონში*.

აღნიშნული ლექსიკონი განთავსებულია თსუ არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ელექტრონული ბაზის (ice.tsu.ge) დარგობრივი ლექსიკონების ქვებმულში. ლექსიკონი განმარტებითა და მოიცავს დაახლოებით 419 სიტყვა-სტატას, შესაბამისად, ის მცირე ზომის (მოცულობის) ონლაინლექსიკონია. სალექსიკონი ერთეულები გაწყობილია ანბანთრიგზე, სახელები მოცემულია მხოლოდითი რიცხვის სახელობითი ბრუნვის ფორმით.

ჩვენ მიერ მომზადებული ლექსიკონის სამუშაო ვერსია კი ორენოვანი განმარტებითი ლექსიკონია. ქართულ სალექსიკონო ერთეულებს მივუწერეთ მხოლოდითი რიცხვის ნათესაობითი ბრუნვის ფორმები ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონის მიხედვით, ინგლისური შესატყვისები გადმოვიტანეთ ტრანსკრიფციით (Oxford Learner's Dictionaries).

თარგმნითი მუშაობისა და ნათარგმნი მასალების რედაქტირების პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ სალექსიკონო ერთეულების ქართულ ენაზე სწორი ფორმით გამოყენებისთვის მოსახერხებელია მხოლოდ-

თი რიცხვის ნათესაობითი ფორმების მითითება. ამისათვის ვისარგებლეთ ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონით (ქეოლი), ასევე დავურთეთ ტრანსკრიფციაც. ზოგიერთი სალექსიკონო ერთეულის ზუსტი შესატყვისის დასამებნად გამოვიყენეთ ქართულ-რუსული და რუსულ-ქართული ლექსიკონები.

წყალთან დაკავშირებულ სიტყვათა ლექსიკონი ეყრდნობა არსებულ ლექსიკონებს: „ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონს“ (რვატომეული), სულხან-საბა ორბელიანის, ნიკო და დავით ჩუბინაშვილების ლექსიკონებს, ი. აბულაძის „ძველი ქართული ენის ლექსიკონს“, ბ. ფოჩხუას „ქართული ენის იდეოგრაფიულ ლექსიკონს“, ტერმინოლოგიურ და ტოპონიმიკურ, ზანურ (მეგრულ-ლაზურ) და სვანურ ლექსიკონებს. შესაბამისად, ლექსიკონს საფუძვლად უდევს ქართული ენის მდიდარი ლექსიკური მასალა. ცნება-ტერმინები დასტურდება ძველ წყაროებშიც, უმეტესობა კი დიალექტური და სალიტერატურო ქართული ენის ფორმებია (გიგლემიანი 2006: 4).

ქართული სიტყვებისთვის ინგლისური შესატყვისების მისადაგებისას დავეყრდენით დიდ ქართულ-ინგლისურ ლექსიკონსა და დიდ ინგლისურ-ქართულ ლექსიკონს. განვიხილავთ რამდენიმე მაგალითს, კერძოდ, მდინარესთან და ჩანჩქერთან დაკავშირებულ სახელებს.

მდინარე და მასთან დაკავშირებული სახელები

ქართულში მდინარის აღსანიშნავად სხვადასხვა სიტყვა არსებობს: *ღარტაფი, ღელე, ღელულულები, ხევი, ღია, ჩქერი, ჭორომი, ფონი*.

მდინარე ქეგლში განმარტებულია, როგორც „ბუნებრივ კალაპოტში მიმდინარე (დიდი) წყალი“, ინგლისურ შესიტყვებად დიდ ქართ.-ინგლ. ლექსიკონში დასტურდება river.

დიდ ქართ.-ინგლ. ლექსიკონში *ღარტაფის* ინგლისურ შესატყვისად დასტურდება narrow valley, hollow, დიდ ინგლ.-ქართ. ლექსიკონში valley დასტურდება, როგორც 1. *ველი, ვაკე* (სწორი, მოგრძო ადგილი გორაკებს ან მთებს შორის); 2. *ხეობა* (სწორი, მოგრძო ადგილი მდინარის გასწვრივ); ხოლო hollow – 3. *დაბლობი; ხეობა, ხევი, ღარტაფი. ღარტაფი* საკვლევ ლექსიკონში განმარტებულია ქეგლის მიხედვით: „იგივეა, რაც ღელე (საბა) (მნიშვ. 2)“. განმარტების მიხედვით, *ღარტაფის* პარალელური ფორმაა *ღელე*, რომელიც საკვლევ ლექ-

სიკონში მოცემულია, როგორც „პატარა ხევი (საბა)“, ხოლო ქეგლში ვხვდებით *ღელის* რამდენიმე მნიშვნელობას: „1. პატარა ხევი (საბა); პატარა მდინარე, ნაკადული. 2. «ჩავარდნილი ადგილი მინდორზე ან მთათა შორის» (დ. ჩუბინ.), ურიყო ნაწყლევი ადგილი, მშრალი ხევი. 3. მდინარე თავისი ნაპირებითურთ – ჭალა; ხეობა“.

მაშასადამე, დიდ ქართ.-ინგლ. ლექსიკონში *ღარტაფი* საკვლევ ლექსიკონში მოცემული მნიშვნელობით არ დასტურდება. ქეგლის მიხედვით ნათელია, რომ *ღარტაფი//ღელე//ხევი* პარალელური ფორმებია. დიდ ქართ.-ინგ. ლექს.-ში *ღელე* დასტურდება, როგორც – stream and its banks; რაც, ვფიქრობთ, რომ გულისხმობს *ღელის* ქეგლში მოცემული განმარტების მესამე მნიშვნელობას. დიდ ინგლ.-ქართ. ლექსიკონში stream დასტურდება, როგორც *პატარა მდინარე; ღელე, ნაკადულები*, რომლებიც ემთხვევა ღელის ქეგლში მოცემული განმარტების პირველ მნიშვნელობას. ჩვენი აზრით, *ღარტაფისა* და *ღელის* სათანადო ეკვივალენტების მოძიების მიზნით აუცილებელია განვსაზღვროთ შემდეგი: მივიჩნიოთ თუ არა *ღელე* და *ღარტაფი* სინონიმებად და გამოვხატოთ საერთო ინგლისური შესატყვისით stream. დავაზუსტოთ კიდევ რამდენიმე სიტყვის მნიშვნელობა. საკვლევ ლექსიკონში შეტანილია *ღელღულებიც* „პატარა ღელები“, რომლის ინგლისურ შესატყვისად დიდ ქართ.-ინგლ. ლექსიკონში ვხვდებით narrow gullies და რომელსაც დიდ ინგლ.-ქართ. ლექსიკონში შეესაბამება: 1.1) ხევი, ხრამი, ღარტაფი; 2)თხრილი, არხი. ასევე საგულისხმოა *ხევი*, რომელიც ორმნიშვნელობიანია, კერძოდ: საკვლევ ლექსიკონში შეტანილია მეორე მნიშვნელობით, როგორც „პატარა მდინარე მთებს შუა“. დიდ ქართ.-ინგლისურ ლექსიკონში *ხევი* დასტურდება როგორც small mountain river. საინტერესოა *ღია* – „დაბალ ადგილზე გადასული მდინარე“, რომელსაც, განმარტებების მიხედვით, ხევის საპირისპირო მნიშვნელობა აქვს. მისი შესატყვისი დიდ ქართ.-ინგლისურ ლექსიკონში არ დასტურდება (შესაძლებელია გამოვხატოთ შესიტყვებით river in lowlands ან lowland river?). ვფიქრობთ, რომ თუ „პატარა ღელები“ (ღელღულები) არის small stream, მაშინ *ღარტაფი//ღელე//ხევის* შესატყვისად შესაძლებელია მივიჩნიოთ stream.

აქვე განვიხილოთ *რუ* – „სარწყავად გაყვანილი პატარა არხი, კერძოდ, ასეთ არხში მიმდინარე წყალი“. დიდ ქართ.-ინგ. ლექსიკონში დასტურდება როგორც – (stream of water in) channel; torrent. torrent კი, დიდი ინგლ.-ქართ. ლექსიკონის მიხედვით, არის „წყლის სწრაფი ნაკადი; ღვარი“. რუს. სინონიმური სიტყვაა *ღირღილა* – „პატარა მო-

რაკრაკე რუ, ხმაურა“, რომელსაც დიდ ქართ.-ინგლ. ლექსიკონში შეესატყვისება trilling brook. დიდ ინგლ.-ქართ ლექსიკონში brook დასტურდება, როგორც *ნაკადული, რუ. ნაკადული* ქეგლში განმარტებულია, როგორც „ბუნებრივ კალაპოტში მიმდინარე მცირე წყალი, მთის ნაკადული, ნაკადი“. დიდ ქართ.-ინგლ. ლექსიკონში *ნაკადულს* შეესაბამება stream, tributary 2.ძვ. ქართ. spring of water; დიდ ინგლ.-ქართულ ლექსიკონში კი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, stream დასტურდება, როგორც *პატარა მდინარე; დელე, ნაკადულები*. ინგლისური სიტყვა-ცნებების განმარტებები დავძებნეთ Macmillan Dictionary-ში (ბრიტ.), რომელშიც stream განმარტებულია, როგორც small narrow river, ხოლო brook – small river, ამის მიხედვით, stream „ვიწრო, პატარა მდინარე“, brook კი – პატარა მდინარე, შესაბამისად, stream ცალსახად გამოხატავს *დელე/ხევი/დატაფს*, brook კი, ზემოთქმულიდან გამომდინარე, – რუს, ნაკადულს. თავის მხრივ, Macmillan Dictionary-ში small stream დასტურდება, როგორც beck და burn (Scotland); ხოლო ინგლისურ გეოლოგიურ ლექსიკონში (აშშ) brook განმარტებულია როგორც small stream.

ჩვენი აზრით, აღნიშნული სიტყვა-ცნებები უფრო სიღრმისეულ კვლევას მოითხოვს. ინგლისური ეკვივალენტის მორგების მიზნით მნიშვნელოვანია მდინარის ქართული სახელების შინაარსობრივ-თვისობრივი მხარის ძირეული გააზრება და, პირიქით.

მდინარესთან დაკავშირებულ სახელთაგან უნდა გამოვყოთ *ჩქერი*, რომელიც ქეგლში განმარტებულია, როგორც „მდინარის სწრაფი დინება კალაპოტის დაქანებულ და ქვიან ადგილას“ და ასევე *ჩქერი*, როგორც სახელი ზმნის *ჩქერს* მოქმედებისა, – „ჩქარი, დინება, ჩქეფა“. დიდ ქართ.-ინგლ. ლექსიკონში მის ინგლისურ შესატყვისად დასტურდება: rapids (river), downpour. მოყვანილი განმარტების შინაარსიდან გამომდინარე, *ჩქერის* ინგლისური შესატყვისია rapids (river); macmillan Dictionary-ში rapids განმარტებულია, როგორც „a part of river where the water moves extremely quickly over rocks and is usually dangerous („მდინარის ქვათა მასივზე გადამდინარი წყლის სწრაფი მონაკვეთი, რომელიც ყოველთვის სახიფათოა“); თუმცა დიდ ინგლ.-ქართ. ლექსიკონში rapids დასტურდება, როგორც „ჭორომი, ჩქერებიანი მონაკვეთი (მდინარისა)“. ჭორომი კი ქეგლში განმარტებულია შემდეგნაირად: „მდინარის ფსკერზე ამალღებული ქვის მასივი, რომელიც სწრაფ დინებას ქმნის“. ამ სიტყვა-ცნებების განმარტებები, ნათელყოფს, რომ ჭორომი და ჩქერი არ გამოხატავს ერთ შინაარსს და

არასწორია ისინი საერთო ინგლისური შესატყვისით ვთარგმნოთ. ამასვე ადასტურებს სიტყვა-სტატია *ფონი*, რომელიც საკვლევ ლექსიკონში განმარტებულია შემდეგნაირად: „ზუნებრივ კალაპოტში მიმდინარე მცირე წყალი“, ხოლო ქეგლში „1. მდინარეში გასასვლელი ადგილი, სადაც წყალი თხელია და ნელი. 2. ძვ. ჩქერი, ღვარი, მოწანწკარე წყალი (იუსტ. აბულ.), – ნაკადული“. დიდ ქართ.-ინგლ. ლექსიკონში *ფონს* შეესაბამება 1.ford (over river) 2. rapids. Macmillan Dictionary-ში rapids-ის ზემოთ მოყვანილი განმარტების მიხედვით, მიგვაჩნია, რომ rapids არ ასახავს *ფონის* მეორე მნიშვნელობას, რადგან *ჩქერი* და *ღვარი*, *მოწანწკარე წყალი* ქეგლისავე *ჩქერის*, *როგორც ჩქარი დინების*, საპირისპიროა. ჩქერი რომ სწრაფი დინებაა, ამას ადასტურებს დიდ ქართ.-ინგლისურ ლექსიკონში მოცემული მეორე შესატყვისი downpour, რომელიც Macmillan და Oxford Dictionary-ებში ცალსახად წვიმის ჩქარ დენას ნიშნავს. დიდ ინგლ.-ქართ. ლექსიკონში ford დასტურდება, როგორც 1.ფონი (მდინარისა და სხვა წყალმარჩხი/არაღრმა ადგილი) 2. ნაკადული, ღელე, მდინარე; და მე-2 მნიშვნელობა აქაც არ გულისხმობს ჩქარ დინებას, თუმცა, ვფიქრობთ, რომ ორი განმარტება: 2. ძვ. ჩქერი, ღვარი, მოწანწკარე წყალი (იუსტ. აბულ.), – ნაკადული“ (ქეგლი) და 2. ნაკადული, ღელე, მდინარე (დიდი ინგლ.-ქართ. ლექსიკონი) საჭიროებს დაზუსტებას, რაც სიცხადეს შეიტანს საბოლოო ქართულ-ინგლისური შესატყვისების დადგენაშიც. ქართ.-რუს. ლექსიკონში *ჩქერი* დასტურდება, როგორც *перекат*; *ჭორომი* – *порог* (реки); *ფონი* 1. *брод*. რუს.-ინგლ. ლექსიკონში (woordhunt.ru): *перекат* – *rift*, *порог* – ჩვენთვის საჭირო შესატყვისით *rift* და *rapids*, ხოლო *брод* – *ford*, იქვე: *ford*: *брод*, *поток*, *река*. რუსულ ლექსიკონებშიც ერთგვარი გაურკვევლობაა და უპირობო ამოსავალი ვერ იქნება რუსული შესატყვისები. დიდ ინგლ.-ქართ. ლექსიკონში *rift* ამ მნიშვნელობით არ დასტურდება. ქართ.-რუს. ლექსიკონშიც ცალსახად გამიჯნულია *ჩქერი* და *ჭორომი*, *ფონის* ერთ-ერთი შესატყვისი *поток* რუს-ქართ. ლექსიკონში მოცემულია შემდეგნაირად: მ. ნაკადი, ღვარი, ნიაღვარი. Macmillan Dictionary -ში *ford* ნიშნავს: „a place in a stream or river where the water is not deep and you can walk or drive across, რაც ასახავს ქეგლის პირველ მნიშვნელობას. ასევე *rift* - Macmillan და Oxford Dictionary-ებში ცალსახად ნაპრაღსა და ღრმულს გულისხმობს, თუმცა Multitran Dictionary-ში *перекат*-ის გეოლოგიაში დადასტურებული ინგლისური შესატყვისი არის *rift*, ხოლო ჰიდროლოგიაში – *riffle*; *river bar* და სხვ.

ინგლისური და ქართული ლექსიკონებიდან გამომდინარე, ცალსახაა, რომ *ჩქერს* შეესაბამება rapids (river), ხოლო ფონის მეორე მნიშვნელობა და ჭორომი საჭიროებს უფრო დეტალურ შესწავლას, ამასთან, *ჭორომი* და *ჩქერი* ვერ გამოიხატება ერთი შესატყვისით.

ლექსიკონზე მუშაობა, ქართულ-ინგლისური შესატყვისების დაძებნა ცხადყოფს ქართული სიტყვა-ცნებების გამიჯვნის საჭიროებას დიალექტურ და ძველ ფორმებად, რადგან, ვფიქრობთ, ერთი სემანტიკური მნიშვნელობის გამომხატავი და პარალელურ დიალექტურ ფორმებად დაჯგუფებული სიტყვები შესაძლებელია გადმოიცეს საერთო ინგლისური შესატყვისით.

მდინარეს უკავშირდება საერთო განმარტების მქონე პარალელური დიალექტური ფორმები, როგორებიცაა: *ბეჩო*, *ბოლათი*, *დარანი*, *დორანი*, *ყობი*, *ჯილე*, *ჯილეგი*.

საკვლევ ლექსიკონში მოცემულია ზემოთ ჩამოთვლილი სიტყვების საერთო ერთი და იგივე განმარტება: „მდინარეს აქვს პატარა პატარა ღრუები, რომლებშიც ზამთრობით თევზები ბუდობენ [ფოჩხუა, 1987]“. სავარაუდოდ, ინგლისურ შესატყვისად უნდა დადასტურდეს ერთი და იმავე საერთო ცნების გამომხატველი ერთეული. აქ საგულისხმოა, რომ ქველში ამ სიტყვების (ბეჩო (კუთხ. იმერ.), ბოლათი, დარანი (კუთხ. ქიზ.ხევს.), დორანი, ყობი (კუთხ.ქიზ.), ჯილე (საბა), ჯილეგი) განმარტებები განსხვავდება, თუმცა გამოხატავს ერთ შინაარსს, შესაბამისად, დიდ ქართ.-ინგლ. ლექსიკონში ისინი სხვადასხვა ინგლისური შესიტყვებითაა გამოხატული, კერძოდ: *ბეჩო* – 3. hole in river bed/bank ((cray)fish's hide); *ბოლათი* – 1. hollowed-out river/lake-bed where fish lurk; 2. pot-hole made by water; *დარანი* (არ არის) – *დორანი* – quit area of water good for fishing; *ყობი* – (fish's) hiding hole; *ჯილე(გი)* – hollow in river-bed (for catching fish). ლ. გიგლემიანი მდინარის ამ ადგილების სახელებს საერთო განმარტებით აჯგუფებს (გიგლემიანი 2006:11), შესაბამისად, საკვლევ ლექსიკონში საერთო შესიტყვება მივუსადაგეთ – hole in river bed/bank ((cray)fish's hide) მივუსადაგეთ მათ.

ჩანჩქერი და მასთან დაკავშირებული სახელები

საკვლევ ლექსიკონის მიხედვით, *ჩანჩქერი* განმარტებულია შემდეგნაირად: „ციცაბოზე გადმომდინარე წყლის ნაკადი“, ხოლო „საბასთან ჩანჩქერი განმარტებულია ასე: „წყალი კლდეზედ გარდმო-

ნადენი“ [საბა 1993, 315]“ (გიგლემიანი 2006:10). ქართულში ჩანჩქერის მნიშვნელობით სხვადასხვა სახელი გვხვდება: *ჩახრიალა*, *ჩქერალი*, *ჩაბარუხი*, *საჩქეფი*, *ჩხატი*.

დიდ ქართ.-ინგლ. ლექსიკონში *ჩანჩქერს* შეესაბამება – waterfall, ასევე საკვლევ ლექსიკონში შეტანილ მის პარალელურ ფორმებს, როგორებიცაა: *ჩახრიალა*, *ჩქერალი*, *ჩაბარუხი*, *საჩქეფი* (კუთხ. იმერ.), *ჩხატი* (კუთხ. მოხ. ხევს.), *ჩაქუბა* შეესატყვისება waterfall მცირედი სახესვავობებით, კერძოდ: *საჩქეფი* – waterfall, torren; *ჩქერალი*, რომელიც დასტურდება ორი ფორმით – waterfall, rapids. ეს უკანასკნელი უკავშირდება ზემოთ განხილულ *ჩქერს*. საგულისხმოა *ჩქერალის* განმარტება: იგივეა, რაც ჩანჩქერი – waterfall. *ჩახრიალა* განმარტებულია შემდეგნაირად: იგივეა, რაც ჩანჩქერი 2. პატარა ჩანჩქერი – waterfall, small waterfall.

ჩამოთვლილი სიტყვები ცალსახად განმარტებულია, როგორც წყლის ნაკადი, რომელიც ციცაბოზე გადმოდის და მათ დიდ ქართ.-ინგლ.ლექსიკონში შეესაბამება waterfall და small waterfall. დიდ ინგლ.-ქართ. ლექსიკონში კი დასტურდება waterfall – *ჩანჩქერი*.

ვფიქრობთ, რომ torren, რომელიც დიდ ინგლ.-ქართ. ლექსიკონში დასტურდება როგორც 1. წყლის სწრაფი ნაკადი, ღვარი, არ გამოხატავს *საჩქეფის*, როგორც ჩანჩქერის, მნიშვნელობას, შესაბამისად საჩქეფის შესატყვისად მივიჩნიეთ მხოლოდ waterfall; ასევე *ჩქერი* და *ჩქერალი*, რომლებიც ნაწარმოებია *ჩქერ* ფუმიდან და ნიშნავს სწრაფ დინებას, ადასტურებს იმას, რომ *ჩქერის* ინგლისურ შესატყვისად უნდა მივიჩნიოთ rapids, თუმცა ის Macmillan Dictionary-ის მიხედვით, მდინარის ნაწილია ქვებზე სწრაფად გადამდინარი და, ჩვენი აზრით, *ჩანჩქერს* არ შეესაბამება.

ლექსიკონზე მუშაობის პროცესში გამოიკვეთა სიტყვები, რომელთა ინგლისური შესატყვისი არ დასტურდება არსებულ ლექსიკონებში; ესენია: *ჩუმქარი* – ქარისაგან ჰაერში ატანილი ან სადმე შეგროვებული თოვლი, იგივეა, რაც *ნამქერი* (დიდ ქართ.-ინგლ. ლექსიკონში არ დასტურდება); *ნაბუქი* – ქარისაგან ჰაერში ატანილი ან სადმე შეგროვებული თოვლი (დიდ ქართ.-ინგლ. ლექსიკონში არ დასტურდება); ასევე გამოიყოფა სიტყვები, რომელთა ზუსტი ინგლისური ეკვივალენტი არ დასტურდება და მათ შესიტყვებები შეესაბამება. ესენია, მაგალითად, ბუჩქებზე, ხეებსა თუ მთებში შემორჩენილი თოვლის სახელები: *ბერილი* – ბუჩქების ან წაქცეული ხის ტოტებთან შეკავებული თოვლის გროვა – snow piled against bushes/fallen branches (ქართ.-

ინგლ.); *ხორტი* – მთის ნაოჭებში ჩარჩენილი თოვლი – snow remaining in mountain crannies (ქართ.-ინგლ.); *ჯიშთი* – ხევში ჩარჩენილი თოვლი – late snow lying in ravines (ქართ.-ინგლ.); *ნამქერი* – ქარისაგან ჰაერში ატანილი ან სადმე შეგროვებული თოვლი – driven snow, snowdrift (snow-drift) (ქართ.-ინგლ.). *ხიაწი* – ქარისაგან ჰაერში ატანილი ან სადმე შეგროვებული თოვლი – driven snow (ქართ.-ინგლ.). სიტყვები, რომლებიც გამოიხატება საერთო ტერმინით, მაგალითად: *ფიფქი, ფარტენა, ფანტელი, ფირფლი* – snowflake, snow-flake. ვხვდებით ერთი სალექსიკონო ერთეულის ლექსიკონების მიხედვით განსხვავებულ მნიშვნელობებს, მაგალითად: *გოჩგოჩანა* – „მდინარეში წყალქვეშა კლდეებზე გადამდინარი ზვირთი“, დიდ ქართ.-ინგლ. ლექსიკონში მის შესატყვისად დასტურდება whirlpool, რომელსაც დიდ ინგლ.-ქართ. ლექსიკონში შეესატყვისება *მორევი*, ქეგლის მიხედვით *მორევი* ნიშნავს „ღრმა ადგილს მდინარეში, სადაც წყალი ბრუნავს, ტრიალებს“. ამ მნიშვნელობით ვხვდებით whirlpool-ს Macmillan Dictionary-შიც და, შესაბამისად, ვერ გამოვიტანთ *გოჩგოჩანას* შესატყვისად; საკითხი საფუძვლიან შესწავლას მოითხოვს, რადგან Merriam-Webster Thesaurus-ში ტალღის 34 სინონიმი დასტურდება.

როგორც ვხედავთ, სალექსიკონო ერთეულების ძირითადი ნაწილის ინგლისური შესატყვისები არსებულ ლექსიკონებში დასტურდება, თუმცა დასაფიქრებელია ზოგი მათგანის სიზუსტე.

ზემოთ მოყვანილი საგნობრივ-თემატურად დაჯგუფებული ქართულ-ინგლისური შესატყვისების მაგალითები ნათელყოფს წყალთან დაკავშირებული ქართული ლექსიკის მრავალფეროვნებას. წყლის ქართული სიტყვა-ცნებები უმეტესწილად დიალექტურ ფორმებს ეფუძნება, რაც, ერთი მხრივ, ქმნის მდიდარ სალექსიკონო ბაზას, თუმცა, მეორე მხრივ, მოითხოვს სათანადო ქართული და ინგლისური სიტყვა-სტატიებისა და მათი სემანტიკური ველების ზედმიწევნით შესწავლას.

ვიმედოვნებთ, რომ საბოლოოდ *წყალთან დაკავშირებული ქართულ-ინგლისური სიტყვა-ცნებების ლექსიკონის* სალექსიკონო ერთეულების შესაბამისობა და დარგობრივი მნიშვნელობები უფრო სრულყოფილი და ზუსტი იქნება. ზემოთქმულის წინაპირობა კი დარგის სპეციალისტების, ენათმეცნიერების, მთარგმნელებისა და დაინტერესებული პირების ერთობლივი მუშაობა, ნორმირებული და სტანდარტიზებული მრავალდარგოვანი თემატური ლექსიკონების

შედგენა და საერთო ტერმინოლოგიური ბაზის – *ტერმინთსაცავის* – სრულყოფაა, რასაც ემსახურება *წყალთან დაკავშირებული ქართულ-ინგლისური სიტყვა-ცნებების ლექსიკონის* შედგენაც და ამ ლექსიკონის ვრცელ ქართულ-ინგლისურ თემატურ ლექსიკონში აღწერაც.

ლიტერატურა

- არაბული 2016* – ავთ. არაბული, ტერმინოლოგიური პოლიტიკა და კანონი სახელმწიფო ენის შესახებ, ტერმინოლოგიის საკითხები II, თბილისი.
- ახვლედიანი 1925* – გ. ახვლედიანი, წინასიტყვაობა, ლექსიკონი სამხედრო-ტექნიკური, თბილისი.
- გაბესკირია 2020* – ც. გაბესკირია, მათემატიკური ტერმინების ქართულ-ინგლისური ლექსიკონის შექმნის საკითხისათვის, ტერმინოლოგიის საკითხები, III, თბილისი.
- გიგლემიანი 2006* – ლ. გიგლემიანი, ჰიდროლექსიკა ქართულში, სადისერტაციო ნაშრომი, არნ. ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი.
- გიგლემიანი 2006* – ლ. გიგლემიანი, ჰიდროლექსიკა ქართულში, სადისერტაციო ნაშრომი, არნ. ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი.
- ქაროსანიძე 2014* – ლ. ქაროსანიძე, ტერმინოლოგია – ქართული ენის ხვალისდელი დღე, ტერმინოლოგიის საკითხები I, თბილისი.
- შანიძე 1973* – აკ. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, III, თბილისი.
- თსუ გეოგრაფიის ინსტიტუტის 2020 წელს გაწეული სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის ანგარიში, <https://tsu.ge/assets/media/files>.

ინტერნეტრესურსები

წყალთან დაკავშირებულ სიტყვათა ლექსიკონი, <https://ice.tsu.ge>
ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, <https://ice.tsu.ge>
დიდი ქართულ-ინგლისური ლექსიკონი, <https://www.nplg.gov.ge>
დიდი ინგლისურ-ქართული ლექსიკონი, <https://dictionary.ge>
ქართულ-რუსული ლექსიკონი, <https://ice.tsu.ge>

რუსულ-ქართული ლექსიკონი, <https://www.nplg.gov.ge>
რუსულ-ინგლისური ლექსიკონი, <https://www.woordhunt.ru>
Oxford Learner's Dictionaries, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>
Macmillan Dictionary, <https://www.macmillanenglish.com>
Multitran Dictionary, [Dictionary of Water Terms.multitran.com](https://www.multitran.com)
Glossary of Water Terminology, R. Waskom and M. Neibauer, Colorado
State University, <https://www.valleywater.org>
Dictionary of Water Terms, Water Science School, 2018, <https://www.usgs.gov>

Tamar Khatiashvili
Ministry of Defense of Georgia, Tbilisi
tamar.xatiashvili@yahoo.com

Key words: dictionary, thematic, water, concept, equivalent.

Matching Issues of the Water-Related Georgian-English Vocabulary (Materials for an Extensive Georgian-English Thematic Dictionary)

Summary

This article presents the difficulties identified in the process of compiling the working version of the Georgian-English dictionary of water-related concepts. This dictionary is based on the dictionary of water-related words compiled by Lela Giglemyan, found in sub-link of subject-specific dictionaries in the electronic database of the Arn. Chikobava Institute of Linguistics.

Along with that, in cooperation with the TSU English Philology Department and the Department of Translation Dictionaries and Scientific Terminology of the Arnold Chikobava Institute of Linguistics, an extensive Georgian-English thematic dictionary is being prepared

which will eventually contribute to the description of the Georgian language.

The article reviews the attempts of finding corresponding English equivalents for lexical units based on the analysis and classification of the same word-concepts.

For example, in the article, the river and the names associated with it are split into thematic subgroups. In Georgian language, the following names are used to denote different types of rivers: ღარტავი, ღელე, ღელღული, ხევი, ჩქერი, ჭორომი, ფონი. Based on the research, we find it possible to define the following: ღელე and ღარტავი, as synonyms, can be expressed by the common English equivalent *stream*. Comparing the semantic meaning of ჩქერი, ჭორომი, ფონი and presenting them in the form of a table gives us a different picture from the existing one.

The English equivalents of the majority of lexical units are confirmed in the existing dictionaries, although the accuracy of some of them is questionable.

The process of compiling a bilingual thematic dictionary revealed the need to create a thematic vocabulary and prevent ambiguity and diversity of concepts along with the need to standardize Georgian terms.

Thematically grouped Georgian-English matches demonstrate the diversity of Georgian vocabulary related to water. Georgian word-concepts denoting water are mostly based on dialectal forms, which creates a rich lexical base, but requires a thorough study of the corresponding Georgian and English entry articles and their semantic fields.